

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Бадрок Олександр Сергійович

УДК 330.15:336.02

**УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.08.01 – економіка природокористування
і охорони навколишнього середовища

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Раді по вивченню продуктивних сил України НАН України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Данилишин Богдан Михайлович,
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України,
виконуючий обов'язки голови, завідувач відділу
методології сталого розвитку і екологічної безпеки;

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Коваль Ярослав Васильович,** Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, завідувач відділом охорони та раціонального використання лісових ресурсів;

кандидат економічних наук **Волошин Сергій Миколайович,** Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, заступник начальника управління прогнозування.

Провідна установа:

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, відділ економічного регулювання та природокористування, м. Одеса

Захист відбудеться “13” березня 2006 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.160.01 Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України за адресою: 01032, м. Київ-32, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України за адресою: 01032, м. Київ-32, бульвар Тараса Шевченка, 60.

Автореферат розісланий “9” лютого 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Дейнеко Л.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному глобалізованому світі майбутнє України багато у чому залежить від місця, на яке національна економіка може претендувати у світовому розподілі праці та ресурсів, а це, у свою чергу, обумовлюється конкурентоздатністю та усталеністю національного господарства, тобто його спрямованістю на сталий розвиток. Найважливіші принципи і пріоритети сталого розвитку сформульовано в міжнародному “Порядку денному ХХІ століття”, вони мають велике значення для формування соціально-економічної та екологічної політики всіх держав в їх прагненні до безпеки, процвітання та добробуту в сучасному та майбутньому світі, населення якого швидко збільшується. Світовим суспільством сталий розвиток сприймається як одночасне створення добробуту громадян, підтримка соціальної справедливості та якості навколишнього середовища. Концепція сталого розвитку широко підтримується національними урядами розвинених країн, державами пострадянського простору та країнами третього світу, проте відрізняється засобами її реалізації на практиці. Узгодження стратегічних пріоритетів розвитку та їх втілення у життя потребують значних фінансових коштів, оскільки природоохоронні і соціальні програми боротьби із злидарством, хоча й несуть у собі велику суспільну корисність, економічно нерентабельні (безприбуткові), а у більшості й витратні. Тому вельми актуальним для України є визначення пріоритетів розвитку, принципів і механізму фінансового забезпечення цільових завдань сталого розвитку, що є особливо важливим на початку економічного відродження, що переживала Україна з 1997 р.

Вивченню чинників забезпечення соціально-економічного зростання України в умовах глобалізації світової економіки присвячені наукові дослідження О.О. Бакаєва, Л.К. Безчасного, Д.В. Білоусова, В.М. Гейця, С.І. Дорогуцова, В.Н. Емченко, Б.Є. Кваснюка, Е.М. Лібанової, В.Є. С.В. Мочернова, В.І. Мунтяна, І.В. Недіна, С.Ю. Пахомова, Ю.Ю. Туниці, С.К. Харічкова, О.М. Царенка, Л.Г. Чернюк, А.А. Чухна та ін. Теоретичним основам оптимізації природокористування, методології екологізації розвитку продуктивних сил, а також аналізу факторів формування ресурсо-витратного типу економіки та оптимізації територіально-виробничого розміщення продуктивних сил і виробничих відносин присвячені наукові труди І.К. Бистрякова, О.О. Векліч, С.О. Генсерука, Б.М. Данилишина, М.І. Долішного, Я.В. Ковалюка, В.І. Куценко, М.Я. Лемешева, А.С. Лисецького, І.М. Ляшенко, Л.Г. Мельника, П.Г. Олдака, М.М. Паламарчука, Н.Ф. Реймерса, В.М. Трегобчука, А.Н. Федорищевої, Т.С. Хачатурова, М.А. Хвесика, О.М. Царенка, Л.Б.Шостак і ін. У сфері опрацювання фінансово-економічних інструментів природокористування та удосконалення фіскальної політики України широко відомі наукові праці О. Амоши, В.М. Антоненка, Р.М. Арзуманова, М.М. Артуса, О.Ф. Балацького, В.М. Бороноса, О.Д. Гордея, В.С. Міщенко, Ю.І. Стадницького, В.В. Калюжного, О.Л. Кашенко, Е.В. Мішеніна, В.С. Міщенко.

Разом з цим, Національна комісія зі сталого розвитку стверджує, що існують певні труднощі на шляху реалізації основних принципів сталості в Україні, серед яких вказується і на відсутність обґрунтованої теорії сталого розвитку для країн перехідної економіки. Ще й дотепер не розроблено механізму фінансового забезпечення цільових завдань екологічної і соціальної політики, спрямованої на зростання суспільного добробуту і покращання позиції національного господарства у світовому економічному просторі. Актуальність вирішення наведених проблем у період становлення в Україні ринкових соціально-економічних відносин, їхня недостатня розробка і практичне значення в умовах початку економічного зростання обумовили мету, основні задачі і структуру даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в рамках планів фундаментальних НДР Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України за період 2001-2004 рр., серед яких: “Схема (прогноз) розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів (областей) на тривалу перспективу” (шифр 3.1.5.63, № держ. рег. 0100V000657), розділ “Концепція та стратегія сталого розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів”, у якому автором в якості одного з виконавців підрозділу “Сталий розвиток та екологічна безпека” на підставі аналізу провідних індикаторів сталого розвитку ЄС запропоновано гармонізовані національні індикатори для оцінки успіхів сталого розвитку України на міжнародному рівні; “Визначення меж доцільності антропогенного втручання в процеси природного відтворення техногенно порушених територій” (шифр 3.1.5.74, № держ. рег. 0101V007872), у якій автором в якості одного з відповідальних виконавців розроблено підходи до обчислювання базових галузевих ризиків, запропоновано алгоритм і процедури визначення доцільності втручання в природні відновлювальні процеси та обґрунтовано шляхи екологізації податкової системи України.

Дисертаційне дослідження близько пов'язано з Державною програмою “Основні напрямки державної політики в галузі охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки” (№ 188/98-ВР), а також з Державними програмами економічного і соціального розвитку України, зокрема “Впровадження принципів сталого розвитку”.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в удосконаленні фінансового механізму та інструментів державного забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, зорієнтованого на пріоритет зростання суспільного добробуту із дотриманням екологічного імперативу господарювання.

Відповідно до мети дисертаційної роботи сформульовано наступні основні задачі:

- визначення головних чинників фінансового забезпечення сталого функціонування економічної системи;
- аналіз еволюції теоретико-методологічних підходів до забезпечення сталого розвитку держав Європейського Союзу;

- аналіз стратегії та механізмів фінансового забезпечення сталого розвитку держав постпланової економіки;
- удосконалення та гармонізація цільових настанов та державної політики України в сфері фінансового забезпечення сталого розвитку;
- розкриття сутності природного капіталу у формуванні вартісної складової суспільного відтворювального процесу;
- визначення ролі природного самовідтворення у створенні вартості природно-ресурсного капіталу;
- визначення напрямів оптимізації витрат на збереження та відтворення природного капіталу України;
- визначення ролі податкової політики в удосконаленні фінансового механізму інноваційного розвитку України;
- удосконалення інструментів матеріально-фінансового забезпечення екологічних проблем промисловості;
- обґрунтування напрямів удосконалення фінансового механізму природокористування.

Об'єктом дослідження є процес фінансового забезпечення усталеності соціально-економічного розвитку України при дотриманні екологічного імперативу господарювання в умовах глобалізації світової економіки.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні, науково-організаційні і практичні проблеми удосконалення податкової та грошово-кредитної політики забезпечення суспільного добробуту і збереження природних ресурсів України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні положення сучасної економічної теорії фінансів та природокористування, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань оптимізації фінансової політики у сфері використання природних ресурсів з позицій її соціально-економічної ефективності та усталеності. В роботі використані наступні сучасні методи дослідження: структурно-системний аналіз – для оцінки природного капіталу у забезпеченні суспільного відтворення; економіко-математичне і стохастичне моделювання – для розробки макроекономічної моделі податкового мультиплікатору зростання ВВП; ретроспективний аналіз – для визначення напрямів оптимізації витрат на збереження та відтворення природного капіталу України; кореляційний аналіз – для визначення взаємозв'язку показників еколого-економічної ефективності господарювання з основними макроекономічними показниками; абстрактно-логічні схеми міркування – для пошуку шляхів удосконалення фінансового механізму забезпечення сталого розвитку України.

Інформаційну базу дослідження склали: статистичні та аналітичні матеріали Держкомстату України, Мінекономіки України, Мінфіну України, міжнародних фінансових установ (Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку), законодавчі та нормативні документи Мінприроди України, наукові доробки вітчизняних та зарубіжних вчених економістів з проблем соціаль-

но-економічного розвитку, фінансів та економіки природокористування, наявні вартісні оцінки природного капіталу України, матеріали науково-практичних конференцій, симпозіумів, семінарів.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі здійснено теоретико-методологічне обґрунтування напрямів удосконалення фінансового механізму державного забезпечення сталості соціально-економічного розвитку, в основу якого на відміну від існуючих підходів покладено принципи рівності, матеріальної зацікавленості учасників відтворювального процесу та добровільності використання товаровиробником фінансових регуляторів в умовах перехідної економічної системи України. Сформульовано методичні та практичні рекомендації щодо накопичення та оптимізації розподілу коштів природоохоронного призначення. Основні наукові результати, які характеризуються науковою новизною, полягають у наступному:

вперше:

- теоретично обґрунтовано механізм екологізації податкової політики через визначення фінансового мультиплікатора податків з ендогенним включенням зовнішніх ефектів господарювання до моделі макроекономічної рівноваги;

- розроблено методичні підходи до визначення еколого-економічної ефективності та фінансово-економічної доцільності втручання в процеси природного самовідновлення пошкоджених ландшафтів з урахуванням соціоекологічної рентабельності заходів і суспільної корисності здійснених витрат;

удосконалено:

- концепцію оподаткування прибутків, яка на відміну від прогресивного чи лінійного темпів підвищення норми податку, заснована на параболічному і з часом регресивному збільшенні норми відповідно росту чистого прибутку;

- методичний підхід до оптимізації природокористування на підставі визначення екологічних „базових ризиків” галузей народного господарства на основі таких показників, як темп зростання галузевого валового продукту, характеристика вичерпаності або відновлення ресурсів, які використовуються у виробництві, щільність розміщення господарських одиниць галузі, рівень професійної і загальної захворюваності населення, індекс самоочищення ландшафтів регіону розміщення галузевих об’єктів;

набуло подальшого розвитку:

- система індикаторів сталого розвитку України 1-го рівня ієрархії для вирішення завдань зростання національного добробуту і екологічної безпеки, в яку на відміну від європейської системи включено показники оцінки демографічної ситуації, рівня конкурентноздатності економіки, зовнішньої заборгованості та ефективності використання енергії;

- методичні підходи економічної оцінки збитків (негативних зовнішніх ефектів), які на відміну від існуючих, враховують негативні зміни добробуту суспільства внаслідок функціонування певної галузі народного господарства, через

вартісну оцінку змін природного капіталу, матеріальних цінностей довгострокового використання, людського капіталу та фінансового результату господарської діяльності;

- фінансові інструменти забезпечення сталого розвитку через збалансовані зміни у фіскальному, правовому та інституціональному механізмах господарювання;

запропоновано:

- фіскальний інструмент для накопичення галузевих інноваційних коштів розвитку за рахунок відрахувань з прибутку підприємств у залежності від рентабельності активів, платоспроможності підприємства та рівня інфляції з урахуванням базового екологічного ризику галузі.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і рекомендації, що містяться в дисертації, мають важливе практичне значення для обґрунтування напрямів удосконалення фінансового механізму підтримки інноваційного розвитку та екологізації виробництва, ощадливого використання природних ресурсів, визначення меж доцільності втручання у процеси природного самовідновлення, економічної оцінки зовнішніх ефектів і базових екологічних ризиків окремих галузей економіки.

Результати дисертаційного дослідження використані Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України при виконанні науково-дослідних робіт (довідка № 25/376-22-4 від 30.06.2005 р.). Матеріали дисертації використані професорсько-викладацьким складом кафедри – Міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету при викладанні дисципліни „Економічна теорія” (акт про впровадження № J17/08 від 23.06.2005 р.)

Запропонований підхід до оподаткування прибутків та механізм формування секторальних (галузевих) інноваційних фондів засобами державної фіскальної політики має важливе значення для екологізації податкової системи України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, нові результати, які винесені на публічний захист, отримані автором особисто. Внесок здобувача у колективні праці конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних та республіканській науково-практичних конференціях в період 2002-2004 рр. Серед них: міжнародна науково-практична конференція „Економічні проблеми розвитку промислового виробництва” (м. Одеса, 2004), міжнародна науково-практична конференція „Водні ресурси на рубежі XXI століття. Проблеми раціонального використання охорони та відтворення” (м. Київ, 2003), міжнародна наукова конференція „Теорія і методи оцінювання, оптимізації використання та відтворення земельних ресурсів” (Київ, 2002), науково-практична конференція з міжнародною

участю „Энергетическая безопасность и экономический рост” (м. Київ, 2002).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 13 наукових праць, з них 8 особистих – у наукових фахових виданнях, визначених ВАК України. Загальний обсяг публікацій складає 7,6 др. арк., в т.ч. авторські – 6,1 др. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації складає 239 стор., у т.ч. 12 таблиць, з них 8 – на 11 повних стор., 16 рисунків, з них 9 – на 9 повних стор., 8 додатків – на 20 стор. Список використаних джерел (209 найменування) викладено на 21 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі „**Цілі і пріоритети сталого розвитку України в контексті глобальних фінансово-економічних відносин**” розглянуто теоретичні аспекти фінансового забезпечення суспільного відтворення, роль фінансової складової у світових механізмах підтримки сталого розвитку та державна політика України в сфері фінансового забезпечення національного сталого розвитку.

Визначено, що на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України підвищується роль фінансового механізму державного управління процесами суспільного відтворення. При цьому фінансове регулювання розглядається як державний механізм коректування параметрів суспільного відтворення, що включає певний комплекс фінансових інструментів, серед яких найважливішими є: (1) регулювання та диференціація податкових ставок, (2) регулювання процентних ставок по кредитах комерційних банків, (3) державні витрати (замовлення, закупівлі), (4) інвестиції у виробничу та соціальну інфраструктуру, (5) регулювання грошової маси відповідно темпів зростання ВВП, (6) встановлення верхньої межі цін (тарифів) на продукцію і послуги природних монополій. Зазначено, що ефективна переорієнтація поточної моделі формування фінансових ресурсів має ґрунтуватися на збільшенні оплати праці найманих робітників, участі сектора послуг і індивідуальних підприємців у створенні загальнодержавних накопичувальних фондів, адекватній їхній частці у ВВП, а також мінімізації втрат від ухилення сплати податків. Підкреслено, що формування нового механізму господарювання в Україні має передбачати не тільки зміну пропорцій перерозподілу коштів між державою і суб'єктами господарювання, а й принципову зміну усієї сукупності інструментів і способів регулювання перерозподілу всіх видів ренти та створеної вартості.

Висвітлено сім пріоритетів сучасної стратегії забезпечення сталого розвитку країн ЄС, серед яких найважливішим є стале виробництво і споживання. Новий підхід висуває на перший план завдання інтенсифікації економічного зростання та зменшення ресурсомісткості економіки замість обмеження виробництва і споживання. Адекватні цьому кроки виконує інноваційний бізнес та технологічно роз-

винута економіка, яка здатна до переміщення виробництва в країни, де арбітраж фінансового капіталу може принести найбільші прибутки за рахунок використання дешевої праці і природних сировинних ресурсів. Сучасний добробут розвинених країн пов'язується, насамперед, з підвищенням фінансового мультиплікатора, внутрішніх накопичень та заощаджень, що дозволяє водночас вирішити ряд соціальних та екологічних проблем.

Відзначено, що механізми прямих трансфертів офіційної допомоги ООН країнам другого і третього світу відіграють усе меншу роль у фінансуванні їхнього сталого розвитку. Тому провідна роль у цьому процесі належить внутрішнім фінансовим нагромадженням та прямим іноземним інвестиціям. Досягнення в сфері використання внутрішніх фінансових ресурсів цих країн пов'язані, насамперед, із стабілізацією економіки, лібералізацією торгівлі, реформуванням податкової системи.

Разом з цим, стратегії сталого розвитку країн постпланової економіки базуються на виконанні трьох головних завдань: (1) забезпечення стабільності функціонування господарського механізму в умовах становлення ринкових відносин, (2) посилення державного регулювання природокористуванням та стимулювання охорони природи на тлі формування інституту приватної власності на природні ресурси, (3) фокусування господарської діяльності на досягненні певних економічних результатів одночасно з вирішенням екологічних проблем. Програма дій в сфері макроекономіки включає кардинальні зміни податкової та експортно-імпоротної політики, нормалізацію грошового обігу, необхідні зміни в банківській системі та державному регулюванні цін. У сфері бюджетної політики рекомендується мобілізація ресурсів грошового обігу для швидкого наповнення бюджету, зміна витратної політики бюджету в напрямку відновлення повнокровного фінансування фундаментальної науки, освіти, державної безпеки, насамперед, поточного фінансування озброєних сил та розвитку нових озброєнь. Передбачається також відновлення фінансування соціальних програм, що забезпечують гарантований мінімум проживання. Загальні положення екологічної доктрини полягають у підтримці екологічно безпечного розвитку, спрямованого на різке зниження енерго- та ресурсоспоживання на одиницю кінцевої продукції.

Для України збереження високих темпів економічного зростання є найважливішою передумовою послідовного впровадження загальних пріоритетів сталого розвитку. Вагомим значення набувають стратегії, які спрямовано на забезпечення основних соціальних послуг, продовольчої безпеки, поширення сфери соціальної підтримки бідних верств населення, ріст добробуту кожного громадянина, який дбайливого споживанню природних ресурсів. Серед показників оцінки успіху України на цьому шляху, крім запроваджених ЄС, нами запропоновано індикатори демографічної динаміки та дитячої смертності. До індикаторів подолання бідності доцільно включити індекс нерівності доходів (Джіні), а до оцінки покращання умов життя додати придатну житлову площу на душу населення. Забезпечення еконо-

мічного зростання та зайнятості вимагає підвищення конкурентноздатності економіки та скорочення зовнішньої державної заборгованості відносно ВВП. Довгострокове зростання матеріального, людського та природного капіталу має забезпечуватися наступними елементами державної фіскальної політики: уникненням таких прямих і непрямих субсидій, як монополні повноваження, скасування боргів за невиконаними кредитними та іншими борговими зобов'язаннями; виключенням особливих пільг, що живлять корупцію, та прихованих гарантій щодо норм прибутковості; інвестиціями у людський капітал; заощадженням природного капіталу через визначеність і прозорість майнових прав на земельні, мінерально-сировинні, енергетичні, водні, лісові і рекреаційно-оздоровчі ресурси; адекватними рівнями орендної плати за використання природних ресурсів; опрацюванням механізму та впровадженням адекватних норм природно-ресурсних рентних платежів і екологічних податків.

В другому розділі „**Природний капітал як вартісна складова відтворувального процесу**” проаналізовано роль природних властивостей самовідтворення і самоочищення у створенні екологічної квазі-ренти та вартості природного капіталу, визначено проблеми і напрями оптимізації державної політики для підтримки сталого розвитку регіонів України.

Встановлено, що функціонуванню суб'єктів господарства України притаманні типові галузеві „базові ризики”. За здійсненими згідно запропонованої методики оцінками найбільшими базовими ризиками характеризуються підприємства промислового сектору, зокрема, чорної, кольорової, хімічної і нафтопереробної галузей, теплової та атомної енергетики, військового сектору, у т.ч. ВПК. У розвиток існуючої методології оцінки збитків від зовнішніх ефектів господарювання запропоновано підхід, заснований на комплексній оцінці динаміки (падіння) суспільного добробуту за певний термін (рік), що визначається через негативну динаміку обсягів споживання продуктів певної галузі, зміну якості навколишнього природного середовища (споживання публічних природних ресурсів), а також негативну динаміку певних соціально-економічних показників розвитку, які мають включатися до аналізу відповідно визначеної соціально-економічної політики на розгляд урядової адміністрації.

Висвітлено, що суб'єкт господарювання може отримувати потенційний прибуток внаслідок розміщення виробництва на території, яка має більшу здатність до асиміляції відходів через певні природні властивості. Цей прибуток можна асоціювати із екологічною квазі-рентою, що додатково формує доход виробника і обумовлює вартість природного капіталу. Крім того, природний потенціал самоочищення обумовлює доцільність втручання в процеси природного відтворення техногенно порушених територій. Тому оптимізація реабілітаційних витрат пов'язана з визначенням еколого-економічної ефективності втручання в процеси самовідтворення пошкоджених ландшафтів, що складає: (1) забезпечення екологічної сталості (безпеки) господарювання та (2) отримання граничного прибутку від

здійснених витрат. Оптимізація господарювання з позицій суспільно-ефективного використання ресурсів спирається на зменшення сукупних витрат по кожній з її складових шляхом: (1) вибору з усіх альтернативних проектів використання територіальних природно-ландшафтних ресурсів найбільш прибуткового для суспільства; (2) мінімізації витрат на реабілітаційні заходи за рахунок використання природних властивостей самовідтворення; (3) уникнення непоправних природно-ландшафтних витрат. При цьому прибутковості господарських проектів має оцінюватися по ступеню зростання суспільного, а не галузевого чи індивідуального добробуту.

Господарська діяльність регіонів України супроводжується неоднаковими питомими техногенними навантаженнями відповідно до їх частки у ВВП: найбільше навантаження шкідливих емісій на одиницю території спостерігається у Донецькій (67,6 т/км²), Дніпропетровській (33,0 т/км²), Луганській (20,4 т/км²) Івано-Франківській (13,7 т/км²) та Запорізькій (12,3 т/км²) областях. По показнику екологічної ефективності господарювання (табл. 1) найбільш успішними виявилися Закарпатська, Одеська, Волинська, Харківська, Вінницька, Донецька, Херсонська і Хмельницька області.

Співставлення економічної та екологічної ефективності господарювання регіонів показує, що незважаючи на більшу частку Дніпропетровської та Донецької областей у ВДВ України, ці регіони витрачають відносно менші кошти на вирішення екологічних проблем, ніж такі як Закарпатська чи Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська і Чернівецька області.

Попарний кореляційний аналіз зв'язку еколого-економічної ефективності господарювання регіонів з макроекономічними і соціальними показниками їх розвитку виявив, що з боку забезпечення сталого розвитку мають місце наступні проблеми: наявні екологічні витрати не відповідають техногенним навантаженням у регіонах; створення ВДВ не оказує впливу на рівень безробіття, доходи населення та житлове будівництво; інвестиції в основний капітал мають середньо виражений ступень зв'язку тільки з доходами населення, та негативний зв'язок з інтегральним показником людського розвитку, що свідчить про нехтування державою цілей інноваційно-інвестиційного розвитку економіки. Фінансовий результат господарської діяльності також має негативний зв'язок з інтегральним показником людського розвитку, проте – середній ступень позитивного зв'язку з грошовими доходами населення, витратами на будівництво житла, та більш виражений зв'язок з поточними витратами природоохоронного призначення, що свідчить: а) про відсутність впливу людського капіталу на формування фінансових ресурсів держави; б) про помірний ступень використання заощаджень населення у фінансовому обігу в основному за рахунок витрат на будівництво житла; в) про помітну роль поточних екологічних витрат у нагромадженні фінансових ресурсів.

Таблиця 1

Еколого-економічні показники раціонального використання природних ресурсів на кінець 2003 р.

Показники	% пред'явлених екологічних зборів до ВВП	% витрат на ремонт ОФ до ВДВ	% поточних витрат до проміжного споживання	Інтегральний показник екологічних витрат, %	Показник екологічної ефективності господарювання
АР Крим	0,026	0,861	0,843	1,73	1,7
Вінницька	0,037	0,042	0,379	0,458	5,9
Волинська	0,008	0,012	0,234	0,254	6,3
Дніпропетровська	0,127	0,373	2,744	3,244	2,7
Донецька	0,111	0,226	1,822	2,159	5,8
Житомирська	0,021	0,035	1,169	1,225	1,4
Закарпатська	0,009	0,005	0,167	0,181	8,3
Запорізька	0,071	0,252	1,252	1,575	2,7
Івано-Франківська	0,079	0,258	1,116	1,453	1,5
Київська	0,045	0,074	0,802	0,921	3,8
Кіровоградська	0,014	0,122	0,83	0,966	1,8
Луганська	0,099	0,334	1,258	1,691	2,4
Львівська	0,035	0,271	1,009	1,315	3,1
Миколаївська	0,027	0,106	0,971	1,104	2,2
Одеська	0,011	0,159	0,544	0,714	7,3
Полтавська	0,021	0,192	0,826	1,039	3,5
Рівненська	0,018	0,061	0,045	0,124	3,7
Сумська	0,014	0,053	0,509	0,576	4,1
Тернопільська	0,012	0,017	0,498	0,527	2,5
Харківська	0,025	0,112	0,771	0,908	6,3
Херсонська	0,009	0,013	0,253	0,275	5,8
Хмельницька	0,014	0,042	0,291	0,347	5,8
Черкаська	0,024	0,103	0,559	0,686	2,9
Чернівецька	0,015	0,012	0,378	0,405	2,5
Чернігівська	0,016	0,049	0,451	0,516	3,7

У третьому розділі “Шляхи вдосконалення фінансового механізму сталого розвитку України” визначено основні напрями покращання податкової політики для підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку та екологізації промисловості. Запропоновано заходи по удосконаленню фінансового механізму приро-

докористування.

З метою оптимізації податкової політики обґрунтовано концепцію оподаткування прибутку, яку пов'язано з параболічним і з часом регресивним (3) зростанням норми відповідно до зростання чистого прибутку (рис. 1), що сприятиме витягненню з „тіні” доходів фізичних та юридичних осіб.

Забезпечення фундаменту зростання технологічної потужності економіки України потребує стимулів розширення виробництва продукції з високою доданою вартістю через зміни стратегії стягування податку на додану вартість та одночасну екологізацію податкової системи. Останнє обґрунтовано шляхом ендogenous включення до макроекономічної тотожності позитивних і негативних зовнішніх ефектів (здобутків, витрат): $Y = C + I + G + X_n \pm GE_xC$, де GE_xC – валові позитивні та негативні зовнішні ефекти (варт. екв.). У випадку врахування зовнішніх ефектів господарювання у національних рахунках, рівноважний обсяг виробництва буде визначатися за рівнянням: $Y = \frac{1}{1-b(1-t)+m'\pm n'}(a+I+G+g \pm GE_xC)$, де $\frac{1}{1-b(1-t)+m'\pm n'}$

– мультиплікатор державних витрат; $b = \Delta C / \Delta Y$ – гранична схильність до споживання; $t = \Delta T / \Delta Y$ – гранична податкова ставка; $m' = \Delta X_n / \Delta Y$ – гранична схильність до імпортування; $n' = \Delta T_e / \Delta Y$ – гранична схильність до ощадливого використання природних ресурсів, що пов'язана з екологізацією податкової системи; $(a+I+G)$ – автономні витрати; GE_xC – чисті валові зовнішні ефекти (варт. екв.).

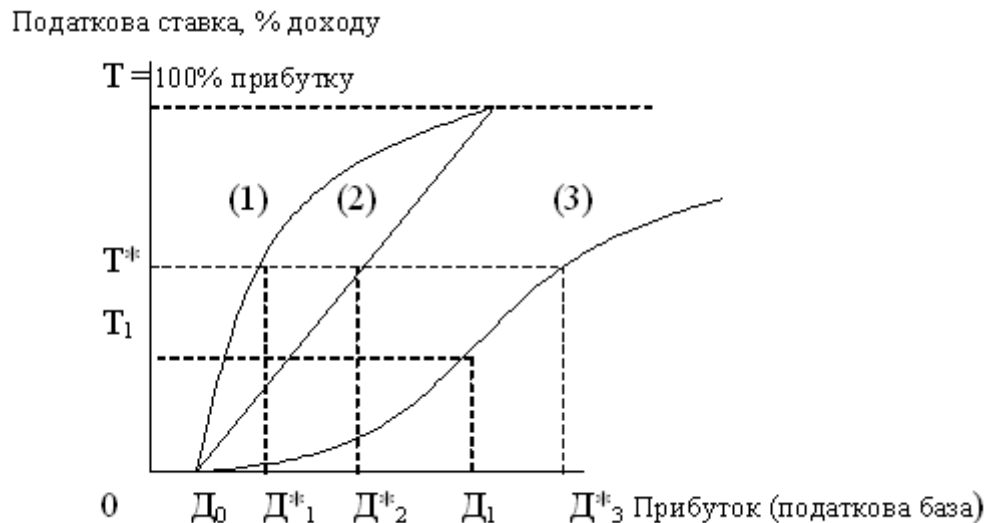

Рис. 1. Концепції оподаткування прибутків

При врахуванні n' на рівні 0,03 (на початок 2003 р.) мультиплікатор державних витрат хоча і збільшується від 0,79 до 0,81, але несуттєво. Встановлення ставок екологічних податків в Україні на рівні, що адекватно відображає зовнішні ефекти господарювання, або розширення бази екологічного оподаткування і відповідне зростання n' у 10 разів (до $n' = 0,3$) забезпечило б підвищення величини

мультиплікатора до 1,04 (майже на чверть), а у 17 разів (до $n' = 0,5$) – до 1,32 (більш ніж у 1,5 рази). Як видно з розрахунків (табл. 2), при одночасному збільшенні державних витрат і зменшенні податкового тиску відбувається майже двократне збільшення доходу. За цими ж умовами екологізація податкової системи, тобто збільшення n' до 0,3 - 0,5 може привести до зростання доходу у 2,3 - 2,7 разів. Екологізація податків (збільшення n' до 0,3) з одночасним зменшення граничної схильності до імпортування (m') за іншими рівними умовами може привести до зростання доходів у 3,5 разів.

Таблиця 2

Зміни доходу внаслідок державних витрат та екологізації податків за 2003 р.

№ п/п	Зростання доходу, разів	ΔY , млн. грн.	ΔG , млрд. грн.	ΔT_a , млрд. грн.	b	t	m'	n'
1	-	323,699	3,6	3,8	0,8	0,95	0,8	0,03
2	1,32	427,746	3,7	3,7	0,8	0,95	0,8	0,03
3	1,64	531,792	3,8	3,6	0,8	0,95	0,8	0,03
4	1,96	635,838	3,9	3,5	0,8	0,95	0,8	0,03
5	1,18	383,562	3,6	3,8	0,8	0,95	0,8	0,3
6	1,56	506,849	3,7	3,7	0,8	0,95	0,8	0,3
7	1,95	630,137	3,8	3,6	0,8	0,95	0,8	0,3
8	2,33	753,425	3,9	3,5	0,8	0,95	0,8	0,3
9	1,37	444,444	3,6	3,8	0,8	0,95	0,8	0,5
10	1,81	587,302	3,7	3,7	0,8	0,95	0,8	0,5
11	2,56	730,159	3,8	3,6	0,8	0,95	0,8	0,5
12	2,70	873,016	3,9	3,5	0,8	0,95	0,8	0,5
13	1,37	444,444	3,6	3,8	0,8	0,95	0,6	0,3
14	1,97	637,931	3,7	3,7	0,8	0,95	0,5	0,3
15	2,68	867,925	3,8	3,6	0,8	0,95	0,4	0,3
16	3,54	1.145,833	3,9	3,5	0,8	0,95	0,3	0,3

Розраховано автором за даними Статистичного щорічника по областях України за 2003 рік

Сумарні зміни доходу внаслідок одночасних змін державних витрат і автономних податків у відкритій економіці екологічно сприятливого типу визначені рівнянням: $\Delta Y = \Delta G \frac{1}{1 - b(1-t) + m'n'} - \Delta T_a \frac{b}{1 - b(1-t) + m'n'}$. Якщо державні витрати і автономні податкові відрахування зростають на одну й ту ж величину, то і рівноважний обсяг виробництва зростає – у цьому випадку має місце мультиплікатор збалансованого бюджету (рис. 2), що доречі не припускає уникнення будь-яких

бюджетних дефіцитів чи надлишків, тобто йдеться про збереження рівності $\Delta T = \Delta G$ – тотожності змін доходної і витратної частин бюджету.

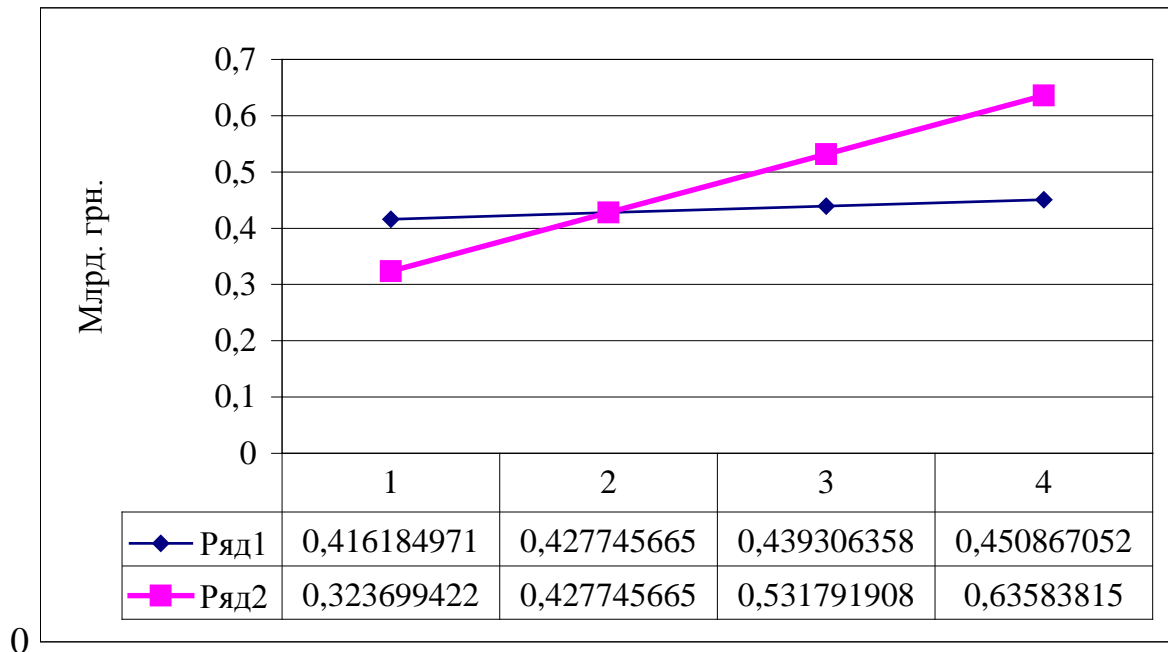

Рис. 2. Сумарний дохід за умови коли: державні витрати і податки однаково зростають (Ряд 1); державні витрати зростають, податки зменшуються (Ряд 2).

Визначено необхідність мобілізації внутрішніх коштів промисловості на вирішення завдань зниження капітало- і ресурсомісткості виробництва. Запропоновано механізм формування секторальних (галузевих) інноваційних фондів реконструкції та розвитку із залученням інструментів екологічного оподаткування ризикованого виробництва і споживання продукції. Проте найбільш адекватні інструменти заохочення інноваційної діяльності підприємств засновані на стимулюючому режимі оподаткування прибутків підприємств: зниженні корпоративного прибуткового податку на частину витрат, що були спрямовані на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; надання податкового інвестиційного кредиту.

Визначено, що оптимізація фінансового механізму природокористування обумовлена удосконаленням інституціонального механізму перерозподілу вартості і певної природної ренти. Втілення у життя напрямів удосконалення фінансового механізму забезпечення сталого розвитку України залежить від одночасного адекватного удосконалення правового та інституціонального механізмів господарювання.

Першочергові кроки у цих напрямках складають з боку фіскального механізму (1) загальну екологізацію податкової системи; (2) підсилення мультиплікатору податків через інтерналізацію зовнішніх ефектів засобами екологічних платежів і податків на споживання природних ресурсів і екологічно небезпечних товарів і

послуг; (3) податкове вилучення природно-ресурсної і екологічної квазі-ренти на суспільні потреби розвитку; (4) підвищення конкурентноздатності галузей на світовому ринку шляхом коректування зниження ПДВ з встановленням екологічних податків на рівні, який не перебільшує певне зниження ПДВ; (5) оптимізацію стратегії оподаткування прибутків фізичних і юридичних осіб; (6) оптимізацію амортизаційної політики щодо основних фондів виробництва, природо-очисного устаткування і споживання природних ресурсів; (7) корегування норм плати за використання природних ресурсів з вартістю природних ресурсів та реабілітаційних заходів, спрямованих на їх відновлення; (8) впровадження новітніх фінансових інструментів природокористування (боргових зобов'язань, страхування ризиків, ф'ючерсні контракти, опціони, лізинг та ін.), спрямованих на ощадливе використання природних ресурсів у господарстві. (9) введення індексації на усі види податкових платежів при наявному рівні інфляції вище ніж 10% річних. З боку удосконалення бюджетного механізму: (1) підтримка дефіциту бюджету на рівні не більше 2% ВВП; (2) корегування вартості боргових зобов'язань по зовнішніх боргах з темпами росту ВНП; (3) корегування вартості боргових зобов'язань по внутрішніх боргах з темпами росту ВВП. (4) введення „зеленої” системи національних рахунків. З боку удосконалення монетарного механізму: (1) запобігання запуску інфляційного механізму емісійними засобами державних цінних паперів і грошової маси; (2) корегування ставки проценту по кредитах з темпами росту ВВП; (3) укріплення національної валюти на внутрішньому та міжнародному фінансових ринках за рахунок економічного зростання та відтворення природного капіталу. З боку удосконалення правового механізму: (1) створення адекватної правової бази детенізації економіки; (2) удосконалення природоохоронного законодавства відповідно норм і стандартів ЄС і провідних країн світу; (3) підвищення фінансової відповідальності фізичних і юридичних осіб за створені екологічні проблеми. З боку удосконалення інституціонального механізму: (1) введення інституту власності на природні ресурси, диференційованого за пріоритетами забезпечення соціально-оптимального розподілу ресурсів для підвищення суспільного національного добробуту; (2) створення банків природних ресурсів (земельного, водогосподарського, лісового, надр); (3) створення недержавних пенсійних, страхових і взаємних фондів; (4) створення галузевих інноваційних фондів реконструкції і розвитку; (5) формування прозорих механізмів функціонування ринків цінних паперів та фондових ринків підприємств і природних ресурсів; (6) підвищення ефективності функціонування державного і місцевих природоохоронних фондів у сфері цільового використання накопичених коштів.

Висновки

У дисертації наведено результати теоретичних узагальнень фінансового забезпечення усталеного функціонування економічної системи розвинених країн, та нове розв'язання наукового завдання, що виявляється у розробці методологічних засад і методичних положень щодо удосконалення фінансового механізму підт-

римки сталого розвитку України в умовах перехідної економічної системи. Головні наукові та практичні результати роботи такі:

1. Серед найважливіших методів фінансового забезпечення сталого розвитку визначено наступні: (1) нарощування бюджетного потенціалу для забезпечення необхідних державних витрат з метою запуску і підтримки кейнсіанського механізму стабілізації економіки; (2) оптимізація державних витрат шляхом реформування підприємницької і комунальної сфери, (3) впровадження страхової медицини, (4) формування недержавних пенсійних фондів із забезпеченням державних гарантій по фінансуванню прожиткового мінімуму; (5) прискорення податкової реформи, що забезпечуватиме екологізацію податкової системи і сприятиме розвитку галузей народного господарства з високою доданою вартістю; (6) формування принципів оптимізації бюджетного самоврядування; (7) створення умов для зацікавленості регіонів у розвитку місцевого бюджетного потенціалу; (8) вдосконалення механізму ціноутворення природних монополій на внутрішньому ринку; (9) проведення політики утримання внутрішніх цін на енергоносії та транспортні послуги для запобігання розкручування витратної інфляційної спіралі; (10) збалансування грошової маси відповідно реальному ВВП і витиснення грошових сурогатів з товарно-грошового обігу; (11) побудова досконалої банківської та страхової системи із забезпеченням використання депозитних коштів переважно в інтересах підтримки економічного зростання; (12) формування прозорого ринку цінних паперів (фондових ринків), природних ресурсів і ринку землі.

2. Провідну роль у фінансуванні сталого розвитку забезпечують внутрішні фінансові нагромадження та прямі іноземні інвестиції. Успіх у сфері використання внутрішніх фінансових ресурсів пов'язано, насамперед, із стабілізацією економіки, лібералізацією торгівлі, реформуванням податкової системи. Цим процесам сприяє спрощення податкової системи, розширення асортименту фінансових ринкових інструментів (пенсійні, інноваційні фонди розвитку), істотне скорочення субсидій екологічно небезпечного виробництва, впровадження енергетичних податків, систем депозитного рефінансування, екологічного страхування й екологічних облигацій.

3. Програма дій для підтримки стратегії сталого розвитку з боку макроекономічних перетворень включає кардинальні зміни фіскальної та експортно-імпоротної політики, нормалізацію грошового обігу (курс на укріплення національної валюти), необхідні зміни в банківській системі та державному регулюванні ціноутворення, на мікроекономічному рівні – введення жорсткої регламентації в системі бухгалтерського обліку та обігових фондів підприємств. У сфері бюджетної політики необхідно мобілізувати ресурси грошового обігу для швидкого наповнення бюджету, змінити витратну політику бюджету в напрямку відновлення повнокровного фінансування фундаментальної науки, освіти, державної безпеки насамперед поточного фінансування озброєних сил та розвитку нових озброєнь. Не-

обхідно також відновити фінансування соціальних програм, що забезпечують гарантований прожитковий мінімум.

4. Для прискорення змін стратегії господарювання, сфокусованих на сталості соціально-економічного розвитку, з боку фінансового сектору треба здійснити наступні кроки: (1) сформувати досконалу рамкову політику для фінансування інноваційного розвитку внутрішніми резервами, (2) забезпечити ефективність виробничих витрат через упровадження інноваційних фінансових інструментів на національному та міжнародному рівнях; (3) створити накопичувальні фонди реконструкції та розвитку з метою побудови науково-виробничих потужностей та здійснення інновацій; (4) посилити міжбанківські зв'язки для пристосування найкращої практики інвестування технологій та наукових здобутків, а також для захисту національних інтересів і поширення нових можливостей на міжнародних фінансових ринках.

5. Довгострокове зростання матеріального, людського та природного капіталу держави має забезпечуватися наступними елементами державної фінансово-економічної політики: (1) уникненням прямих і непрямих субсидій, таких як монополні повноваження, певні податкові пільги; (2) інвестиціями у людський капітал; (3) заощадженням природного капіталу через визначеність і прозорість майнових прав на земельні, мінерально-сировинні, енергетичні, водні, лісові і рекреаційно-оздоровчі ресурси; (4) уникненням заниження рівнів орендної плати за використання природних ресурсів; (5) впровадженням адекватних норм природно-ресурсних рентних платежів і екологічних податків.

6. Природний капітал відіграє провідну роль у забезпеченні процесів суспільного відтворення, а у забезпеченні сталості цих процесів значну роль відіграє одна з його складових – природно-асиміляційний потенціал території розміщення господарських об'єктів. Тому вартісна оцінка природного капіталу держави має включати й вартісну оцінку цього потенціалу, що розглядається як екологічна рента, яку отримує (або мав би отримувати) суб'єкт господарювання внаслідок використання території з більшою екологічною ємністю. Екологічна рента є головним приводом для екологізації податкової системи, яка має стимулювати природокористувачів більш ефективно використовувати наявні природні ресурси у виробництві та споживанні.

7. Еколого-економічна ефективність втручання у процеси природного самовідтворення техногенно порушених ландшафтів обумовлена одночасним забезпеченням екологічної сталості (безпеки) господарювання та отриманням граничного прибутку від здійснених витрат. При цьому фінансово-економічний аспект отримання граничних доходів сфокусовано на максимальному збільшенні прибутку від реалізації продукції на підставі мінімізації виробничих, маркетингових, фіскальних і трансакційних витрат, що обумовлені попитом та пропозицією на ринках факторів виробництва та продукції, й відповідними цінами на сировину, працю та послуги.

8. Відсоток пред'явлених екологічних зборів у ВВП відображає вельми низький рівень екологічних зборів у обсязі регіонального ВВП – біля 0,1%, що свідчить про неадекватність встановлених норм платежів до розмірів негативних наслідків господарювання та зовнішніх втрат від забруднення. Показник відсотку витрат на ремонт основних природоохоронних фондів до ВДВ виявив найбільші питомі витрати у АР Крим, Дніпропетровській, Луганській, Львівській, Запорізькій, Івано-Франківській та Донецькій областях, що свідчить про виконання цими регіонами певної природоохоронної стратегії, спрямованої на вирішення екологічних проблем заходами „на кінці труби”. Найбільші поточні витрати у проміжному споживанні на вирішення екологічних проблем визначено у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській та Запорізькій областях, що свідчить про хронічні негативні наслідки господарських впливів на довкілля

9. Висвітлені напрямки оптимізації регіонального господарювання можна пов'язати з подоланням неадекватності норм і ставок платежів за емісії шкідливих речовин, які не відповідають достатньому рівню відшкодування негативних зовнішніх втрат виробництва; удосконаленням державної політики у сфері створення нових робочих місць, підвищенням частки заробітної плати та витрат на соціальні нужди у ВВП, у т.ч. пільгове або соціальне житло, залученням і підвищенням ефективності використання заощаджень населення у фінансовому обігу та з державною підтримкою виконання інноваційно-інвестиційних цілей розвитку.

10. В умовах глобалізації світової економіки фіскальний механізм України має стати реальним інструментом вирішення завдань інноваційно-технологічного розвитку та підвищення конкурентної позиції національної економіки. У цьому процесі значну роль відіграють норми податків на прибуток, які доцільно пов'язувати з S- подібним зростанням відповідно росту чистого прибутку юридичних та фізичних осіб. Іншим джерелом технологічного оновлення виробництва має служити прискорена амортизація основних фондів виробництва і природо-очисного устаткування. Мультиплікативний податковий ефект можна збільшити через екологізацію податкової системи, проте від маніпуляції нормами податків він слабше, ніж від збільшення державних витрат, що є наслідком більш сильного впливу державних витрат на величину доходу і обсяги сукупного споживання. Дана різниця у впливах є визначальною при виборі інструментів фіскальної політики.

11. Основні інструменти забезпечення стратегії довгострокового економічного зростання і сталості промислового виробництва складаються з адаптації важелів стимулювання інвестицій у реальний сектор економіки; удосконалення фіскальної політики формування галузевих інвестиційно-інноваційних фондів реконструкції і розвитку; оптимізації цільових завдань природоохоронних фондів; адаптації новітніх екологічно небезпечних технологій виробництва, транспортування і складування продукції; удосконалення матеріально-фінансових інструментів ефективного використання наявних у розпорядженні ресурсів.

12. Сталий розвиток передбачає докорінну зміну в оцінках сучасної структури національного багатства, яку доцільно розглядати через вартісні оцінки його складових. Тому інститут власності на природні ресурси, який передбачає їх вартісний обіг, автоматично вмикає обіг таких фінансово-грошових інструментів, як чеки, векселя та кредити під заставу. Можливість додаткової емісії державою маси віртуальних грошей внаслідок залучення у фінансовий обіг новітніх інструментів у сфері природокористування, не забезпеченої реальними накопиченнями, з одного боку, несе у собі реальну загрозу ініціювання інфляційних процесів, з другого – дозволяє матеріалізувати у ринкової ціні ресурсу економічну могутність фінансових монополій та фінансово-промислових угруповань.

Одержані автором наукові результати є певним внеском у розвиток теоретико-методологічних і методичних рекомендацій з проблем фіскальної оптимізації природокористування та удосконалення фінансового механізму підтримки сталого розвитку України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у наукових фахових виданнях:

1. Бадрак О.С. Екологізація фіскальної політики забезпечення сталого розвитку України // Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб. наук. пр. – К.: РВПС України НАН України. – 2004. – С.53-60.
2. Бадрак О.С. Оптимізація суспільних витрат на збереження та відтворення природного капіталу України (регіональний аспект) // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: У 2 ч. – К.: РВПС України НАН України. – 2004. – Ч.2. – С. 194-202.
3. Бадрак А.С. Инструменты финансового обеспечения устойчивого развития Украины // Стратегія розвитку України: економіка, соціологія, право. – К.: Книжкове видавництво НАУ. – 2004. – №1-2. – С. 253-261.
4. Бадрак О.С. Шляхи вдосконалення фінансового механізму природокористування // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: У 2 ч. – К.: РВПС України НАН України. – 2003. – Ч.1. – С. 200-207.
5. Бадрак О.С. Еколого-економічна ефективність природного відтворення техногенно порушених ландшафтів // Економіка України. – 2003. – № 8. – С. 71-76.
6. Бадрак О.С. Механізми гармонізації еколого-економічної та соціальної політики для підвищення національного добробуту // Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб. наук. пр. – К.: РВПС України НАН України. – 2003. – С. 63-70.
7. Бадрак А.С. Механизмы материально-финансового обеспечения экологических проблем промышленности // Економіка промисловості. – 2002. – № 2 (16). – С. 134-140.

8. Бадрак О.С. Природні ресурси України: проблеми виробництва та споживання // Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб. наук. пр. – К.: РВПС України НАН України. – 2002. – С. 196-202.
9. Бадрак О.С., Шостак Л.Б. Цілі і пріоритети сталого розвитку України // Економіка України. – 2002. – №10. – С. 30-36. Особистий внесок: проаналізовано стан проблеми та індикатори сталого розвитку ЄС. – С. 30-32.
10. Шостак Л.Б., Бадрак О.С. Сталый розвиток: стратегія, пріоритети, індикатори // Енергетика: економіка, технології, екологія. – 2002. – №3. – С. 11-14. Особистий внесок: проаналізовано еволюцію питання, стан проблеми у країнах ЄС та провідні європейські індикатори розвитку. – С. 11-12.
11. Шостак Л.Б., Бадрак О.С. Роль фіскальної політики у формуванні інноваційного типу розвитку економіки // Науковий вісник Академії державної податкової служби України. – 2002. – № 2(16). – С. 36-45. Особистий внесок: проаналізовано світову систему податків і визначено ендogenous джерела забезпечення фундаменту зростання технологічної потужності економіки України. – С. 41-45.
12. Шостак Л.Б. Бадрак А.С. Промышленный сектор экономики Украины в пространстве глобального рынка // Економіка промисловості. – 2001. – №3(13). – С.64-71. Особистий внесок: визначено місце промисловості України у світовому економічному просторі та пріоритетні орієнтири розвитку промислового комплексу у короткострокової та довгострокової перспективі. – С.68-71.
13. Шостак Л., Бадрак О. Макроекономічна модель зростання в рамках природно-ресурсних обмежень // Економіка України. – 2000. – №12. – С.46-54. Особистий внесок: визначено вид і коефіцієнти виробничої функції за період 1990–1997 рр. та продуктивність економіки України в залежності від факторів фондоозброєності, ресурсозабезпеченості та соціальних ризиків виробництва. – С. 51-52.

в інших виданнях:

14. Бадрак О.С. Напрями вдосконалення фінансового механізму забезпечення ефективності водокористування // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. „Водні ресурси на рубежі ХХІ ст. Проблеми раціонального використання охорони та відтворення”. К.: РВПС України НАН України. – 2003. – С.48-51.
15. Бадрак О.С. Фінансовий механізм підвищення ефективності використання земельних ресурсів у ринкових умовах // Матеріали міжнар. наук. конф. „Теорія і методи оцінювання, оптимізації використання та відтворення земельних ресурсів”: У 2 ч. – К.: РВПС України НАН України. – 2002. – Ч. 2. – С.56-59.
16. Шостак Л.Б., Моложанова О.Г., Бадрак О.С. Охорона ґрунтів у державному законодавстві // Матеріали наук.-практ. конф. “Проблеми земельної реформи в Україні”. – К.: РВПС України НАН України. – 1994. – С. 124-125. Особистий внесок: визначено основні поняття щодо охорони ґрунтів і розглянуто вимоги до ліцензування землекористуванням. – С.125.
17. Шостак Л.Б., Бадрак А.С. Анализ последствий антропогенного воздействия на

агрolandшафты бассейна р. Днепр // Матеріали міжрегіон. конф. “Проблемы экологической оптимизации землепользования и водохозяйственного строительства в бассейне р. Днепр”: У 2 вип. – К.: РВПС України АН України. – 1992. – Вип. 1. – Ч.1. – С. 58-62. Особистий внесок: визначено провідні фактори екологічного неблагополуччя ландшафтів південного степу басейну р. Дніпро. – С.61-62.

АНОТАЦІЯ

Бадрак О.С. Удосконалення фінансового механізму забезпечення сталого розвитку України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.08.01 – економіка природокористування і охорони навколишнього середовища. – Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, Київ, 2005.

Дисертаційна робота присвячена теоретичним аспектам фінансового забезпечення суспільного відтворення, визначенню роль фінансової складової у світових механізмах підтримки сталого розвитку та державної політиці України в сфері фінансового забезпечення національного сталого розвитку. В роботі проаналізовано значущість якості та властивостей природних ресурсів до самовідтворення і самоочищення у створенні екологічної ренти та вартості природного капіталу. Висвітлено проблеми і напрями оптимізації державної екологічної політики для підтримки сталого розвитку. Визначено основні напрями покращання фіскальної політики підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості та удосконалено інструменти фінансового механізму природокористування

Ключеві слова: сталий розвиток, фінансовий механізм, інноваційно-інвестиційний інструмент, фіскальна політика, природний капітал, соціоекологічний ризик.

АННОТАЦИЯ

Бадрак А.С. Усовершенствование финансового механизма обеспечения устойчивого развития Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.08.01 - экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Совет по изучению производительных сил Украины НАН Украины, Киев, 2005.

Диссертационная работа посвящена усовершенствованию механизмов финансового обеспечения общественного воспроизводства, определению роли финансовой составляющей в мировых инструментах поддержания устойчивого развития и улучшения государственной политики Украины в этой сфере. В работе подчеркивается, что на современном этапе социально-экономического развития Украины повышается роль государственного управления финансовой составляющей

щей устойчивости хозяйствования. Государственный механизм корректирования параметров общественного воспроизводства должен включать определенный комплекс финансовых инструментов, среди которых наиболее важными являются регулирование процентных ставок по банковским кредитам; государственные расходы, направленные на повышение платежеспособного спроса; регулирование денежной массы, верхних границ цен и тарифов на продукцию и услуги естественных монополий. Высветлен новый международный подход к решению проблем устойчивости, основанный на переключении приоритетов с охраны окружающей среды и ограничения темпов роста производства на интенсивный качественный экономический рост с одновременным уменьшением ресурсоемкости производства. Проанализированы стратегии и целевые установки устойчивого развития государств постплановой экономики, роль и финансовые механизмы их выполнения.

Высветлена роль природного капитала как стоимостной составляющей воспроизводственного процесса, проанализирована сущность качества и способности природных ресурсов к возобновлению и самоочищению в создании стоимостных характеристик природного капитала и экологической квази-ренды, высветлены проблемы и направления оптимизации государственной экологической политики. Для переходной экономической системы Украины определены механизмы, обеспечивающие принцип равноправия, материальной заинтересованности каждого из участников процесса воспроизводства, а также добровольности использования товаропроизводителем финансовых регуляторов для поддержания устойчивого развития Украины. Разработаны методические подходы к определению эколого-экономической эффективности и целесообразности вмешательства в процессы природного возобновления техногенно-нарушенных ландшафтов на основе общественной полезности необходимых расходов и социоэкологической рентабельности проектов. Теоретически обоснована роль экологизации налоговой системы путем эндогенного включения внешних эффектов хозяйствования в макроэкономическую модель финансового мультипликатора налогов и государственных расходов. Обоснован подход к налогообложению прибыли, который, в отличие от существующих, связан с параболическим, а со временем регрессивным ростом нормы относительно роста чистой прибыли. Предложен механизм наполнения секторальных фондов реконструкции и развития с помощью фискальной политики путем нормирования отчислений с прибыли предприятий в зависимости от рентабельности активов, платежеспособности предприятий, уровня инфляции и базового экологического риска отрасли. Предложена методика расчета базового риска отрасли с использованием таких показателей, как темпы роста валового продукта, характеристика исчерпаемости или возобновления ресурсов, используемых в производстве, плотности размещения отраслевых объектов, экологической емкости и индекса самоочищения региона их размещения, уровня профессиональной заболеваемости, общего уровня заболеваемости населения в районе

размещения предприятий отрасли. В развитие методики экономической оценки внешних эффектов предложен подход, который основан на комплексной оценке негативных изменений благосостояния общества, включающей стоимостную оценку изменений природного капитала, материальных ценностей долгосрочного пользования, человеческого капитала и финансового результата хозяйственной деятельности. Высветлены способы формирования инновационно-инвестиционных ресурсов, основанные на приоритете решения инновационных задач с одновременным снижением социоэкологических рисков в общественном производстве. Обоснованы направления усовершенствования финансового механизма устойчивого развития путем сбалансирования изменений в фискальном, монетарном, правовом и институциональном механизмах хозяйствования.

Ключевые слова: устойчивое развитие, финансовый механизм, инновационно-инвестиционный инструмент, фискальная политика, природный капитал, социоэкологический риск.

SUMMARY

Badrak A.C. Improvement of the financial mechanism for support of sustainable development of Ukraine. - Manuscript.

Dissertation for Candidate of Science (Economics) Speciality 08.08.01 – Economics of Nature Management and Environmental Protection. Council for Productive Forces Studies of Ukraine, NAS of Ukraine, Kyiv, 2005.

Dissertation is dedicated to theoretical aspects of financial support for socio-economic productivity and definition of the role of financial component in world mechanisms of sustainable development and Ukrainian state policy in the sphere of financial support of the national sustainable development. Significance of quality and natural resources' availability for self-recovery and self-purification in the ecological rent and the natural capital value was analyzed. Problems and directions of state ecological policy optimization for sustainable development support were defined. Main directions of improvement of fiscal policy for support of innovative-investment industrial development were defined and instruments of financial mechanism for nature management were reviewed.

Key words: sustainable development, financial mechanism, innovative-investment instrument, fiscal policy, natural capital, socio-ecological risk.

Підписано до друку 26.01.2006 р.
Формат 60x84/16
Ум. друк. арк.1,3. Обл.-вид. арк. 0,9
Наклад 100 прим. Зам. № 17

Національна академія наук України
Рада по вивченню продуктивних сил України
01032, Україна, м. Київ-32, бул. Тараса Шевченка, 60

дільниця оперативного друку РВПС України НАН України,
01032, Україна, м. Київ-32, бул. Тараса Шевченка, 60